

Radu Ștefan Vergatti¹

MARIA PUIA - „PĂDUREANCA” O EROINĂ UITATĂ ÎN FĂURIREA ROMÂNIEI MARI*

Marile înfăptuiri istorice, ale tuturor popoarelor, totdeauna au fost marcate de grele sacrificii. Cele mai profunde și numeroase, cu consecințele cele mai însemnate, au fost ale eroilor rămași anonimi. Unii dintre ei, prin întâmplări fericite, au fost descoperiți de cercetători iubitori ai dezvăluirii faptelor trecutului prin îndepărtarea colbului de pe dosare.

Între aceste fapte eroice stă și cea pe care o relatez acum. În dosarul nr. 1464/1915 păstrat la Tribunalul din Alba Iulia, Secția penală, unde a fost instrumentat, se găsește cazul unei tinere române, Maria Puia. Întreg dosarul este scris în limba maghiară, deoarece aceasta era oficială în Transilvania, aflată sub administrația Regatului Maghiar. Un singur act este în limba română: poemul care a servit ca bază a anchetării și acuzării Mariei Puia, pe care, de altfel, îl reproduc integral, în final. Personalitatea ei s-a estompat, din păcate, în memoria celor de azi, fiind relativ rar semnalată într-un articol de popularizare și într-o addenda a culegerii de reportaje semnate de Radu Cosmin². Dar în marea colecție de documente – 10 volume – referitoare la anul 1918³ ea nu este amintită.

Prin ce s-a evidențiat Maria Puia și de ce merită un loc special în galeria portretelor fauritorilor unității naționale?

La sfârșitul veacului al XIX-lea și la începutul celui următor în întreaga Europă a fost o amplă mișcare de eliberare a popoarelor închise în imperiile multinaționale – Imperiul Austro-Ungar, Imperiul Țarist și Sublima Poartă. Evident, se urmărea eliberarea și crearea statelor etnice.

Între popoarele care luptau pentru a se emancipa din Imperiul Habsburgic erau și românii⁴. Cei mai afirmați dintre ei se aflau în ținuturile

Procesul cărturarilor români arestați de unguri
— O scrisoare de peste munți —
In așteptarea condamnării la moarte

După o trăgănare de peste o jumătate de an, curtea marțială din Viena a terminat procesul pornit pentru „trădare de patrie și spionaj” împotriva deputaților cehi Kramarz și Rasla, a secretarului de redacție de la „Narodny Listy” publicistul Cervinka și a funcționarului Zamassl. Sentința pronunțată în ziua de 3 iunie a fost, cum nici nu putea fi altcum într-o țară care există numai pe temeiul crimelor săvârșite de dinastie și uneltile ei, — condamnarea la moarte a tuturor acuzaților.

Apelul amnat împotriva sentinței e numai o simplă formalitate fără orice efect și moartea bravilor patrioți cehi este numai chestiune de timp. Conștiința habsburgică mai poate să suporte ceva cimp nou...

În aceiași vreme cu terminarea procesului de la Viena, se fac și în Ungaria case din arhivă pregătite pentru procesul pornit tot pentru „trădare de patrie și spionaj” împotriva celor 26 prești și alți cărturari români, cari din toamna anului trecut zac în închisorile din Cluj — fără să se fi putut dovedi cea mai mică vinovăție.

Pe baza unor denunțuri răufoitoare, în Octombrie trecut au fost arestați și duși, fereciți în lanțuri, ghiduri și scriitori de străini, la Cluj-pestes 40 de români, dintre cari au fost apoi ghemuiți arestați, până azi 26 de inși. În cursul anchetei s’a mai sporit numărul lor. La Blaj s’a multiplicat poezia „Vrem Ardealul” publicată de poetul Radu Cosmin în anul dintre numerele „Adevărului” cari au putut trece frontiera — și patru băieți tineri, doi băieți și două fete, au fost arestați pentru răspundea poeziei. Una dintre arestați, Mărioara Puia, supusă în închisoare la cele mai brutale chinuri ca să mărturisească numele „autorului morat” și-a dus capăt zilelor spijărindu-se. Un preot bătrân de peste 80 de ani, din parohia Brașovului, a murit în închisoare, doi inși — un farmacist și un funcționar de bancă — au înecumit...

Amnat de repetate ori procesul s’a amnat de la termen la termen, desi s’au depus mari sfăruițe pe lângă ministrul-presedinte contle. Tissa să înceapă deslaturile pentru a se putea dovedi nevinovăția acuzatilor. Tissa a promis, dar procesul totuși nu s’a ținut pentru că nu s’au putut aduna dovezi suficiente pentru justificarea arestarilor. Agenții unguri făceau însă, dese dușmuri la București ca să stabilească legătura între arestații nostri și refugiații de dincolo la casele rudeniilor rămâși în țară s’au făcut perchezitiții mințioase: s’au pus la cale tot felul de intrigi pentru a înlesni denunțările — fără însă ca dovezile să se fi putut sport...

Ofensiva victorioasă împotriva Italiei (o ofensiva care ne costă enorme jertfe de sînge, mai ales de sînge romînesc) pare că înlocuiește acum lipsa acestor dovezi, cum a înlocuit-o și la procesul pornit împotriva cehilor. Pe sfîrșitul acestui lînf este fixată ziua înțîi a procesului, în care sînt implicați 2 avocați, 1 farmacist, 5 funcționari, 2 învățători și 18 arestați romîni. Nu s’a fixat, însă, numai ziua procesului, ci s’a fixat și tabloul celor cari trebuie condamnați la moarte. În cercurile ungurești din Cluj, cari au legături cu Budapesta, nici nu se face taină că dintre cei 26 arestați, 12 inși vor fi condamnați la moarte, dovediți că ar fi avut legături cu refugiații de la București, cari au luat parte la mișcările intervenționiste ostile monarhiei habsburgice. Dovezile adunate sînt însă de-o natură ațîi de îndolnică, încît chiar umil dintre judecători cari au luat parte la anchetă și-a exprimat părerea că acuzații vor trebui achitați din lipsă de dovezi. „Nu dovezi ne trebuie, ci îndrăzneală!” s’a observat atunci președintele comisiei de anchetare. Și ofensiva împotriva Italiei pare că le-a dat cîrmitorilor noștri îndrăzneala necesară.

Nol de aci nu ne fadoim nici o clipă ca procesul se va termina cu condamnarea tuturor acuzaților. Avem cîmpe priiei să auzim atîtea amenințări și la adresa noastră a celor de aci, și la adresa țării romînesti, încît nimc nu ne mai poate surprinde. Nimc, nici chiar dacă amuncie cercuri din București, ar veșea și în accusații condamnare un seim cu Austro-Ungaria vrea să răspundă jertfele de sînge aduse de romîni din Ungaria în cursul acestor doi ani de războiu...

Ofensiva rusă

Seul statului major al armatelor rusești din Europa, generalul Alexieff, e socotit ca cea mai mare figură a armatelor Rusiei.

GENERALUL ALEXIEFF

Generalul Alexieff ocupă înaltul său post dela începutul războiului și cu toate grelele încercări prin cari au avut să treacă trupele țarului, seful statului major a continuat să se bucure de încrederea tuturor. Acum, generalul Alexieff are mulțumirea de a vedea încoronată de succes, marea ofensivă rusă.

administrate de Regatul Maghiar. Acolo, prin legile Andrassy⁵ se declara că exista o singură „națiune”, cea maghiară, o singură limbă oficială, cea maghiară, în care trebuia să se vorbească autorităților civile și militare. Orice încălcare a prevederilor acestor legi era aspru pedepsită de poliția politică și de justiția maghiară. În vederea apărării dreptului la existență, românii au organizat mari mișcări de protest – pronunțamentul (1868), memorandumul (1893) etc. Ele au fost sprijinite de o elită omniprezentă în mass-media. O parte a ei sau a urmașilor ei, susținută de Biserica Greco-Catolică și de cea Ortodoxă s-a menținut și s-a afirmat și în anii de început ai primului război mondial.

Este bine știut că România a rămas în stare de neutralitate între anii 1914-1916 tocmai pentru că urmarea satisfacerea dezideratului său major: formarea României Mari. În vederea atingerii acestui țel, în anii neutralității au lucrat mii de intelectuali transilvăneni, în frunte cu George Pop de Băsești, Aurel C. Popovici, Iuliu Maniu etc. I-am amintit exclusiv pe cei care au fost în legătură directă cu episodul relatat. În România se găsea alt grup de intelectuali, oameni politici, care sprijineau unirea României cu Transilvania: Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Nicolae Iorga, Take Ionescu, Nicolae Filipescu, Octavian Goga etc. Deasemeni, îi pomenesc pe cei aflați în legătură cu faptele relatate. Ei făceau parte din „Liga culturală” care acționa prin mass-media pentru a susține cauza unirii.

Între ziariștii pătimași pledanți pentru unire și-a înscris numele și un craiovean⁶, care semna cu pseudonim, Radu Cosmin. El a fost unul dintre cei mai aprigi sprijinitori ai mișcării „VREM ARDEALUL”. Aceasta a găsit numeroși adepți pe ambii

Pagina 1 a ziarului „Adevărul”, anul XXIX, nr. 10498
apărut la 2 iunie 1916 în București, în dreapta jos, articolul: „Procesul cărturarilor români arestați de unguri”
în care se relatează despre Maria (Mărioara) Puia.

versanți ai Munților Carpați, în România și în Transilvania. Un rol deosebit în atragerea oamenilor în această mișcare l-a avut articolul „Vrem Ardealul” și, apoi, poezia cu același titlu, scrisă de Radu Cosmin.

Articolul „Vrem Ardealul” a fost publicat la Galați în ziarul „Vrem Ardealul” nr. 4 din 11 decembrie 1915, p. 1. Scrierea are caracter de manifest politic, mobilizator. Ea începe cu cuvintele „Vrem Ardealul pentru că Ardealul suferă, îl vrem pentru că este o nevoie a noastră, o parte a trupului nostru, din inima noastră. Îl vrem pentru că suferind el, suferim și noi...”⁷⁷.

Textul acestui manifest politic a circulat cu repeziciune, fiind purtat dincolo de granițele Imperiului Austro-Ungar, în Transilvania, în Banat, în Sătmăr etc. Purtătorii lui au fost călători obișnuiți, lucrători la căile ferate, simpli oieri, negustori ambulănți etc. Răspândirea articolului-manifest a avut o amploare, o influență profundă asupra opiniei publice și implicații politice nebănuite și nerelevante până în prezent, deși ele rezultă din dosarul care a fost instrumentat la Tribunalul din Alba Iulia.

Paralel cu acest articol în Transilvania a circulat intens, în proporții bănuite, dar abia acum scoase la lumină, poezia „Vrem Ardealul”, scrisă de Radu Cosmin.

Poezia a avut două variante. Cea dintâi a fost scrisă când pe tronul României se mai afla regele Carol I (1866-1914), iar cea de-a doua imediat după preluarea coroanei de către nepotul acestuia, regele Ferdinand I (1914-1927). Ambii monarhi au fost acuzați de poet de sentimente germanofile. S-a cerut deschis, imperativ, să se treacă peste ele. Era nevoie să se acționeze pentru eliberarea Transilvaniei.

S-a trimis poemul „Vrem Ardealul”, și el un manifest politic versificat, la Blaj. Acolo era un centru românesc de rezistență anti-maghiară. El era coagulat în jurul Biroului Juridic al Mitropoliei Greco-Catolice din oraș. Acolo lucra în calitate de avocat și Iuliu Maniu. Știindu-se că este un bun patriot român, care în anul

1914, la Viena, refuzase propunerile lui Erzberger, trimisul kaiserului Wilhelm II, de a se uni românii cu Puterile Centrale, i s-a transmis poemul pentru a-l răspândi. Prin intermediul unui oarecare Gruiza a transmis

textul unei tinere secretare-dactilografe de la Biroul Juridic al Mitropoliei, Maria Puia. Din acel moment, practic, rolul avocatului Iuliu Maniu a încetat.

Maria Puia, născută la 4 octombrie 1894, absolventă a „Preparandiei” (Școlii Normale) din Lugoj⁸, deci de formație învățătoare, care știa bine limba maghiară, și-a luat singură misiunea de a multiplica și răspândi poemul „Vrem Ardealul”. În fiecare noapte, după program, la lumina lumânărilor, la mașina de scris a multiplicat textul. Se pare că a reușit să dactilografieze 1 000 exemplare, după cum rezultă din dosarul întocmit de poliția politică maghiară.

Pentru răspândirea copiilor dactilografiate Maria Puia a făcut apel la prietenii ei, la foștii colegi de școală, la elevi și studenți. A reușit să formeze o rețea de circa 100 oameni. Între ei s-a aflat și elevul Oliviu Răhăian, elev în cl. V a Liceului Sf. Vasile din Blaj, fiul unui coleg de birou al Mariei Puia. Ulterior a devenit avocat, profesie care i-a permis să copieze o bună parte din cele 700 file ale dosarului de instanță. A transmis copiile unui prieten, avocatul Ion Avram, care, la rândul lui, le-a răspândit. Vederea actelor originale a permis să se afirme că impactul poemului a fost profund și rapid asupra tuturor spiritelor românești din imperiu. Poezia era citită, învățată și recitată de la gură la ureche.

Ce n-a știut Maria Puia a fost faptul că din primul moment acțiunile ei s-au aflat sub vizorul poliției. Au fost mai mulți denunțatori. Dintre ei a aflat numele unuia, Pop Ioan, probabil Pap Janos, pe care l-a înscris în epistola de adio către mama sa.

În martie 1916 Maria Puia a fost arestată. Imediat, a început să fie torturată pentru a i se smulge, prin denunț, numele membrilor rețelei formată de ea. Nu s-a reușit. Frumoasa tânără de

UNIREA POPORULUI

Poetul COSMIN în mijlocul nostru.

Deodată cu artiștii Teatrului Național din București ni-a venit încă o oaspe drag, pe care-l cunoaștem de mult din scrierile sale pline de farmec și de însuflețire, poetul Radu Cosmin. În anul 1914 a scris acest poet nelintrecută sa poezie „Vrem Ardealul”, pe care au citit-o aproape toți Ardelenii, deși răspândirea acesteia era oprită. Au citit-o soldații noștri în tranșee, studenții la școală, țărani la gura sobei, meseriași la lucrătoarele lor și domnii pe la cancelarii până ce au dat de veste jandarmii unguri și au început să urmărească atât pe cetitorii cât mai cu seamă pe răspânditorii acesteia.

S-au năpăstuit apoi, ca fiarele sălbătice, asupra noastră și dintre Blăjeni au deținut pe dnii: Răhăian, Mihu și Gruiza, iar judecătorii ungurești le-au croit pedepse grele de câte 2-3 ani temniță. Tot asemenea au ascultat pe o mulțime de studenți și pedagogi, iar pe cei ce erau la front i-au băgat la închisoare, ba pe unii i-au și condamnat la moarte. Soartea cea mai nefericită a avut-o o fată tânără din Blaj, Maria Puia, care a învățat cu multă greutate la pedagogia din Lugoj. Dănsa a bătut la mașină poezia aceasta, din care cauză a dus-o în temnița din Alba-Iulia și au chinut-o și amenințat-o în ochipul cel mai barbar, până ce, în desădejdea sa și-a curmat ea însăși zilele și au aflat-o moartă. Îngropăciunea i s-a făcut în Blaj, dar jandarmii n-au lăsat afară de părinți pe nimeni la înmormântare, ba nici predică n'a fost ertat să-i spună preotul. Iară pe cei ce au îndrăznit să-i pună flori pe sicriu i-au urmărit săptămâni de-a rândul.

Acest poet, pentru a cărui poezie atâtă am suferit aproape toți Blăjenii în frunte cu însuși Mitropolitul și Consistorul, și-a citit Sămbătă după prânz această poezie dimpreună cu alte poezii însuflețitoare îngrădina gimnaziului, înaintea tuturor studenților dela școlile noastre și a unui foarte număr și ales public.

Lăcrămi de bucurie și de însuflețire și nesfârșite aplauze și strigăte de „trăiască” a sceră prin cetirile și prin vorbirea sa din inimă izvorită, care la inima ascultătorilor a pătruns. A fost o însuflețire de nedescris și poetul s'a depărtat din mijlocul ascultătorilor săi cu inima plină de cele mai curate mulțămiri.

Intovărașit de câțiva profesori a mers apoi la mama martirei Maria Puia, pe care a mângâiat-o și căreia i-a înstit cele 400 coroane, cari s'au adunat, ca taxe de intrare la citirea poeziilor. Iară Duminecă după s. liturghie a cercetat mormântul martirei naționale împodobindu-l cu flori și roșind fierbinți rugăciuni la mormântul ei.

În forma aceasta a ținut dl Radu Cosmin să răspunde durerilor și suferințelor acestei însuflețite fete, care a trebuit să plătească atât de scump nevinovata sa faptă.

ȘTIRI.

— **Sărbătoarea de 3/15**
Măi în Blaj. Marea adunare din 1848 se va sărbători în anul acesta cu multă căldură la Blaj. Se va sluji o sfântă liturghie în catedrală și apoi întreg poporul și preoimea va eși în frunte cu praporii pe Câmpia Libertății, unde se va face un parastas pentru odihna sufletelor mučenilor neamului nostru, căzuți în răzmișia din 1848, și în sfârșit se va îndrepta către cimitirul bisericii, unde sunt înmormântați marii bărbați de pe acele vremuri: prefectul legiunilor Axente Sever, metropolitul Șulțu, învățatul canonic Timoteiu Cipariu și marele binefăcător al neamului, prepozitul Ioan M. Moldovan. Dintre marii bărbați dela 1848 mai sunt înmormântați în Blaj: prepozitul Vasile Rațiu de Nagylak, canonicii Ioan Antonelli, Ștefan Manfi, Ioan Pamfilie și Ioan V. Rusu.

— **Nona călătoria a M. S. Regina Maria.** Cetim în ziarul „România”: M. Sa Regina va pleca din nou la sfârșitul săptămânei viitoare în străinătate. De astădată M. Sa Regina se va dece întâi la Roma, pentru a face o vizită curței regale italiene.

Aceasta, în legătură cu un plan de căsătorie al principelui Carol cu principesa Yolanda a Italiei.

Suverana va merge apoi la Paris și Londra și se va înapoia în țară cu principesa Elisabeta și cu prințul Nicolae.

Noua călătorie a Suveranei se mai pune în legătură și cu hotărârile definitive pe cari congresul dela Paris va avea să-lie ia în ce privește chestia Banatului și altele, imediat după semnarea tratatului preliminar.

— **Marea adunare a preștilor unite la Cluj.** Astăzi și mâine se întrunesc la Cluj preoșii celor patru episcopii ale Mitropoliei unite. Va fi, credem,

Pagina 6 a ziarului „Unirea Poporului”, anul XXIX, nr. 99, Blaj, joi, 15 Maiu 1919, Poporal nr. 16, în centru sus articolul Poetul Cosmin în mijlocul nostru, în care se relatează despre omagiul autorului poeziei „Vrem Ardealul”, Radu Cosmin la mormântul martirei Maria Puia.

22 ani a rezistat eroic. Când și-a dat seama că puterile o părăsesc, la începutul verii anului 1916, Maria Puia a decis să se sinucidă. Și-a împletit o funie din coștele ei lungi și din fusta sfâșiată și s-a spânzurat de grătile de la fereastra celei⁹.

Înainte de sacrificiul suprem, a scris o frumoasă epistolă-testament adresată mamei, fraților și surorilor ei, din care transpare cu pregnanță asumarea conștientă a dezideratului unirii cu țara, indiferent de prețul plătit. După ce transmite mamei și tuturor rudelor ei câte ceva – un dar, un salut, un gând bun – își arată îngrijorarea ca datorită faptei ei – sinuciderea – condamnată de biserică, la mormânt nu-i va sluji un preot – însă nici așa nu dă înapoi și nu-și pierde capacitatea de a se sacrifica pentru a nu-i pune pe alții în pericol. A rugat doar ca „domnul Coltor sau domnul Ghiaja să rostească o rugăciune”. Finalul este cutremurător: „pe mine să mă îngroapați în costumul meu de Pădureancă, că sunt româncă, cu opinci, cu cărpa și straița mea roșie”. Cuvintele și gestul ei dramatic au fost justificate tot prin scrisoare: „decât să moară 100, mai bine eu”.

Unul dintre cei 100 bănuți de autoritățile maghiare a fost Iuliu Maniu. Nu i s-a putut dovedi vina. Maria Puia nu l-a denunțat. Cu toate acestea, autoritățile maghiare l-au trimis pe frontul rusc, în linia întâi, degradându-l de la sublocotenent la soldat. A fost o personalitate salvată de sacrificiul tinerei de 22 ani.

La data de 10 mai 1919, când se sărbătorea ziua Regalității Române, Radu Cosmin, împreună cu un grup de artiști ai Teatrului Național Român, aflat în drum către Sibiu, s-a oprit în mod special în orașul Blaj. Acolo, într-o manifestare entuziastă, s-a dus la mormântul eroinei naționale Maria Puia. A depus o coroană de flori și a rostit un emoționant și înflăcărat discurs¹⁰. Actul lui Radu Cosmin a reprezentat una dintre puținele manifestări în memoria fetei care a murit eroic pentru cauza românească. Sora Mariei Puia a relatat cazul, arătând că autoritățile maghiare, imediat după sinuciderea fetei, cât și ulterior, mai ales în timpul ocupației horthyste dintre anii 1940-1944, au căutat să ascundă chinuirea tinerei și obligarea ei să se sinucidă¹¹.

Astăzi, memoria Mariei Puia este cinstită pe plan local de Fundația Alba Iulia 1918, de ASTRA „Timotei Cipariu” de la Blaj. Datorită lor a fost identificat mormântul Mariei Puia din Blaj, unde, în fiecare an se face o rugăciune de preotul N. Oprean, ajutat de ASTRA Blaj, prezidată de prof. Silvia Popovici.¹²

În Alba Iulia pe peretele clădirii fostului penitenciar, în ziua eroilor (5 iunie 2008) s-a așezat o placă comemorativă pentru Maria Puia¹³. Ea a fost sfințită de protopopul Niculiță Pascu și preotul Ștefan Urdă, dorindu-se ridicarea unui bust în amintirea eroinei căzută pentru formarea României Mari.

Anexe:

„Vrem Ardealul¹⁴, pentru că Ardealul suferă! Îl vrem pentru că este o nevoie a noastră - o parte din trupul nostru, din inima noastră, din ființa noastră. Îl vrem pentru că suferind el, suferim noi, perind el (...) perim noi.

Vrem Ardealul, pentru că ne este necesar vieții noastre viitoare ca neam, pentru că este parte integrantă a organismului de viață a neamului nostru.

Și dacă o parte a organismului suferă în mod firesc, inevitabil, va suferi organismul întreg.

Vrem Ardealul, pentru trecutul său, pentru faptele sale - pentru ființa sa integrantă (...).

Acolo sunt minele, avuția noastră, acolo s-a făurit neamul, acolo e zămislirea și leagănul său, de acolo au venit descălecătorii: Dragoș în Moldova, Negru Vodă în Muntenia. Într-acolo au tins visurile noastre. Acolo a murit nerăzbunat Mihai eroul, sub mâna unui ucigaș, și tot de acolo a doua descălecăre de cărturari, care au renăscut, au rechemat la viață amorțitele noastre puteri... Lazăr, Șincai, Maior...

Vrem Ardealul, fiindcă acolo Horea, încă înainte de revoluția mare a zguduit Europa, a lăsat principiile de egalitate, frățietate și libertate.

Vrem Ardealul, fiindcă nu putem să nu-l vrem. Fiindcă suferă, fiindcă durerea o simțim și noi, fiindcă este o necesitate, o năzuință, un vis...

Vrem Ardealul, cu tot sufletul, cu poată puterea, și fiindcă îl vrem numaidecât, îl vom avea!”

„Iubită mamă, frați și surori!”¹⁵

Un ultim adio vă zic, căci oricum mai târziu tot trebuia să mor. Nu fiți triști de loc, fiți cu nădejdea la Dumnezeu. Grijii de ce aveți. Mama să plătească dacă poate, încă în anul acesta mașina, ca Ștefan să o aibe. Lui Pălu te rog să-i scrii să-ți trimită bani, că el are. Tot ce am e a Aureliei.

Lațul cel mic de aur e aici la Tribunal și Brazleta, un inel și cerceii.

Te rog scrie la Lugoj, la Preparandie un adio tuturor. Pe Anaida încă so anunți.

La Aurelia Fodor și Cornelia Gabriș le doresc fericire. Lui vili, Vodă, Becriu, să le trimită Aurelia câte un ultim salut. Pe toate prietenile și cunoștințele mele le sărut.

Ți-ai dragă pe tine te rog să grijești de mama și Aurelia. De vei fi luat și tu cătană, aranjază tot ce poți ca mașina să fie plătită de tot, pecând tu merji că mama nu știe. Mă doare inima, dar ce să fac, am căpătat dela Gruța poezia

A murit mama unei eroine

Zilele trecute a murit la Blaj în etate de 81 ani, dna Maria Puia, mama martirei naționale Maria Puia și a mecanicului din Blaj dl Ștefan Puia.

Cine a fost Maria Puia?

Maria Puia a absolvit liceul de fete din Blaj în 1914. Apoi în același an, după izbucnirea războiului, se găsește în ranița unui elev normalist din Blaj, aflat pe frontul din Polonia, poezia lui Radu Cosmin „Vrem Ardealul”. Ancheta făcută descoperă că poezia o avea dela Blaj și că această poezie ar fi răspândit-o printre elevi, între alții, și absolventa de liceu Maria Puia.

Ea este deținută, dusă în închisoarea dela Alba-Iulia și rău chinată. De acolo-i scrie mamei sale o scrisoare, prin care îi aduce la cunoștință că cei dela închisoare nu i-au dat voie nici să o viziteze doctorul, nici să o spovedească preotul. Știe că moare, măică-sa să o aducă

după moarte acasă, să o îmbrace în costum național, cu opinci în picioare și cu tricolor în păr, pentru că vrea să fie înmormântată ca româncă.

A fost adusă la Blaj, dar nu a fost înmormântată în costum național și tricolor, pentru că scrisoarea a fost prinsă și reținută de gardienii închisorii.

Bătrâna mamă a fost înmormântată, zilele trecute, lângă fică-sa.

Pagina 3 a ziarului „Unirea Poporului”, anul XXV, Blaj, 2 mai 1943, nr. 18; în coloana din stânga articolul A murit mama unei eroine, o comemorează pe Maria Puia cu ocazia morții mamei sale.

Vrem Ardealul și acum trebuie să mor pentru aceasta, fiindcă am dat-o lui Pop Ioan și ne-a trădat. Eu sunt foarte liniștită și împăcată cu toate, numai după voi, cei ce rămâneți triști după mine, mă doare, dar decât să moară o sută mai bine eu.

La Anicuța dă-i mamă toate hainele mele. La Pipi dă-i hainele mele cele albe. La Anicuța, verigheta cea de aur. La Aurelia lanțul cel de aur dela Cadia și bratelele. Un inel lui Titi și lanțul cel dela mine. Iar la mama (törölt es olveshatlan rész).

La revedere în lumea cealaltă, dacă aici nu ne-am putut bucura de o altă fericire. Pe mine să mă îmbrăcați în costumul meu de Pădureancă, că sunt româncă, cu opinci, cu cărpa și straița mea roșie. Dacă mamei îi e dorința să mă îmbrace în haina albă, da, dar să nu facă cheltuieli. Îi sărut mâinile mamei pentru creșterea bună pe care mi-a dat-o. Am greșit și eu o dată fără să fiu ertată. Un ultim sărut vă depun tuturor pe aceste mătânii, pe care eu m-am rugat mult aci în închisoare...

Aș dori mamă să mor în patul meu, dar așa mi-a fost soarta. Cred că de aici voi fi așezată, barămi, în căruța dumitale mică, cu care am lucrat mult și eu. Nu cred dacă va fi ertat să fiu înmormântată cu preot dar deși nu, roagă-l pe domnul Coltor sau Ghiaja sau alții să le rostească un adio tuturor celor ce mi-au făcut calea presărată cu flori, iar mie merit pentru neam.

Scumpă mamă sărut mâinile, nu te supăra, o Ștafane și Pile cum mi-e dor de voi, că sunteți departe și nu mă vedeți, cu gândul la voi trebuie să mor.

A voastră fică, soră care vă dorește

Aș fi dorit să mă mărturisesc, dar aici nu se poate, nici la Biserica nu am fost."

„Vrem Ardealul!...

(de Radu Cosmin)¹⁶

Sire, am văzut în noapte, regimentele pe stradă,
Baionete, săbii, goarne și-am gândit că-i vreo paradă
Am crezut că merg oștenii mândrei noastre artilerii,
Să salute-n glas de tunuri ceasul sfânt al învierii....
Am crezut la miezul nopții, că oștenii înarmați
I-ai chemat la ceasul ăsta să-i repezi peste Carpați!
Dar la sunetul de goarnă, în loc munții să se sfarme
Ostile Măriei Tale au scos săbiile să sfarme
Și să-năbușe în pieptul tinerimei, idealul
Celor ce strigau în noapte: „Vrem Ardealul! Vrem Ardealul!”
Nu știu cine-a dat porunca și barbară și nedreaptă,
Dar socot că nu-i măsura cea mai bună și-n-țăleaptă
Să se-năbușe cu spade tot ce-avem mai sfânt în noi,
Sufletul întregii nații, care strigă „Vrem război!”
Patru luni, de când se schimbă rostul lumii la hotare,
Patru luni, de când ai noștri, robii hoardelor barbare,
Frații umiliți de veacuri, pier sub pajure străine,
Așteptând și-n ceasul morții, clipa care nu mai vine...
Mor sub steagul lui Attila, milioanele de frați
Și-n zadar privesc în friguri coasta mândrilor Carpați...

Vulturii Măriei Tale nu le zboară-ntr-ajutor,
Deși stau gătați de moarte și cu arme la picior!
Plâng pe văile Carpate, de pe lângă Tisa, de pe lângă
Mureș.

Văduvele atâtor vetre, că s-au dus flăcăii gureși,
Să-și dea viața pentru alții, în năpraznicul război,

Când puteau să și-o păstreze, pentru ei și pentru noi,
Gârbove în pragul vetrei, plâng femeile și torc,
Așteptând în van pe cei ce, poate, nu se mai întorc,
Gem la sân pruncii palizi, pe când tatăl moare-n șanțuri,
Iar prin temnițe zebrelite, câți de-ai noștri gem în lanțuri?
Geme Doamne tot Ardealul, se vaietă Bucovina,
Aruncând asupra noastră toată lacrima și vina
Că în clipa ce-o-amenință, s-o răpească alt stăpân...
Noi, plecați Măriei Tale, stăm cu mâinile în sân!
Ori am vrea ca alte neamuri dezrobind-o să ni-o deie
Și să scrim din mila altor marea noastră epopee?
Dar la lespedea din Putna, umbra lui Ștefan cel Mare
Tremură să se mai vadă insultată: de sub umedul pământ
Voievozii toți se scoală, de sub lespezi de mormânt.
Și eroii-atâtor veacuri și Costinii, cărturarii,
Ce treziră-n noi mândria sângelui străbun, latin,
Așteptând să sune goarna, ceasului măreț, divin,
Freamătă de nerăbdare, ca alătura de noi,
Regimente întregi de umbre să pornească la război!
Țărna lui Mihai din Turda, cere astăzi răzbunare,
Alba Iulia tresaltă, tremurând de nerăbdare
Să-și deschidă largă poarta-mpărătescului alaiu
Să primească pe urmașul Voievodului Mihaiu!
A venit, Mărite Doamne, ceasul mântuirii noastre!
Freamătă pământul țării și sub zările albastre,
Steaua noastră ne surăde dintre creste Carpatine
Și ne cheamă spre triumful mândrei noastre ginți latine!
Sângele roman își cheamă strănepoții toți la arme...
Căci de-i scris în clipa asta rostul lumii să ne sfarme,
Noi avem menirea sfântă, din frânturi să ne-ntregim,
Neamul risipit de veacuri, de mai vrem ca să trăim!
Vodă Doamne! Nu e vremea de pierdut: ne cheamă frații
Și nici când mai primitoare porți nu ne-au deschis Carpații
Un fior imens și tragic îi străbate pân'la cer
Și de-a lung de Vatra Dornii, pân'la Porțile de Fier,
Culmile parcă se-nalță aspre și dojenitoare
Că de n-om porni acuma: ei, Carpații, ar fi în starea
Să se prăbușească singuri în al vremurilor iad,
Peste noi și peste rasa blestemată-a lui Arpad!
Sire, știm că sub coroana de oțel, ce porți pe frunte,
Alte-s gândurile, ce-au pornit, ca să ne-frunte:
Glasul sângelui ce strigă, în suflarea românească,
Nu-i același de sub haina și sub purpura regească.
Și mai știm, că pentru ceasul și avânturile vremii
Pentru fruntea ta albită e prea grea podoaba stemii,
Dar de-ți este Sire, spada ruginită și bătrână,
Dă-o s-o călească-n focul tinereții, altă mână!
De-ai uitat-o Vodă Doamne, pilda marelui Ștefan,
Ce bătrân prindea în mână viforosu-i buzdugan,
Și pune pe plete albe lauri verzi de bărbăție,
Lasă, altora mai tineri, buzduganul tău să-l ție!
Iar de nu Te lasă glasul sângelui ce porți în vine,
Să-ți pui laurii de aur ai victoriei latine,
Spune altora că-i cheme pe viteji din munți și plai
Și cu cinstă să-mplinească visul sfânt al lui Mihai."

Abstract:

In the midst of the World War I, in 1915, in Blaj – a Romanian city which at the time were inside the Austrian-Hungary Empire – a 22-year-old girl named Maria Puia has been multiplying by typewriting and distributed a poem called

„Vrem Ardealul” („We want Transylvania”) – a powerful political manifesto smuggled into the country. By its lyrics the Romanians were urged to fight the oppressive Hungarian authorities. From the very beginning, thanks to an informant, the Hungarian police discovered and put the girl under surveillance. Eventually arrested, she decided to commit suicide inside her prison cell, hanging herself with her long

girlish hair tails. From her remained a very touching goodbye letter to her mother and dear ones, expressing her will not to betray the others and asking to be interred dressed into her Romanian national costume of „Padureanca” („The Forest Girl”).

Key words: Transylvania, 1915, poem, political manifesto, Greater Romania.

NOTE

1 Membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România

2 Cf. Ion Străjan, *Evocarea martirei Puia Maria de la Blaj, la Alba Iulia*, în *Dacoromania* nr. 37/2008; Radu Cosmin, *Românii la Budapesta*, culegere de reportaje publ. de Mircea Dogaru, Ed. Fundației Moise Nicoară, Arad, 2007, p. 444-448; Mircea Dogaru, *Moartea Pădurencei. Un măștișor pentru Maria Ardealului*, în *Lumea*, an X, nr. 6 (110)/2002; ultimul articol cu caracter de popularizare, a fost scris exclusiv pe baza povestirilor localnicilor, deci are aspect de reproducere a unei tradiții orale.

3 Cf. *1918 la români. Documentele Unirii*, ed.coord.și îngrij.de Ștefan Pascu și Ion Popescu-Puțuri, 10 vol., București, 1989; indicii colecției se găsesc în vol. VI și X; numele Maria Puia nu apare în volumele acestei colecții; acad. Cornelia Bodea mi-a comunicat că a intervenit pentru înscriserea numelui Mariei Puia și a eforturilor făcute de aceasta pentru „Marea Unire”, dar cuvintele ei nu au avut ecou pentru redactorii responsabili ai mării colecții de documente.

4 Literatura în acest sens este foarte bogată; de reținut este ultimul volum din lucrarea de sinteză *Istoria românilor*, vol. VII, tom II. *De la independență la Marea Unire (1878-1918)*, coord. Gheorghe Platon, București, 2003, p. 463-533; a se vedea și bibliografia problemei; în acest volum, la 450 este amintit și numele Mariei Puia, ca una dintre eroinele luptei pentru unire, dar din păcate acțiunea ei este neclar prezentată, deoarece autorul subcapitolului, se pare, nu a cunoscut bine faptele.

5 Legea nr. XLIV/7 decembrie 1868 se referea la naționalități: în Regatul maghiar exista o singură națiune, cea maghiară; legea nr.XXXVIII/7 decembrie 1868 se referea la învățământul oficial de stat care se predă numai în limba maghiară (pentru comentarea legilor din punctul de vedere al românilor transilvăneni, v. Șt. Pascu, *Transilvania în lumina datelor geopolitice, istorice și statistice*, Tip. „Lumina” - Miron Roșu, Blaj 1944, p. 353-384).

6 Numele său real era Nicolae Tănăsescu. S-a născut la 6 decembrie 1879 în Craiova, fiul avocatului Ion Tănăsescu și al Elizei Boboceanu; după ce a absolvit cursurile Facultății de litere și filosofie din București (1899-1904) a predat ca profesor la Gimnaziul Dimitrie Cantemir, la Liceul Sf. Sava din București, la Liceul N. Bălcescu din Brăila, la Liceul Sf. Petru și Pavel din Ploiești, apoi pentru scurte perioade la Constanța, Iași, Vaslui, ocupând ca titular catedre la Slatina, Oradea, Târgoviște, Ploiești; și-a încheiat cariera didactică în calitate de inspector general al învățământului secundar în ministerul Învățământului; în paralel a publicat o serie de poezii și articole, schițe și nuvele în diverse ziare și reviste românești, volume de poezii și proză.

7 Cf. Ziarul „Vrem Ardealul”, nr. 4/11 decembrie 1915,

Galați, p. 1. Textul în întregime este reprodus în finalul acestui articol.

8 Ea provenea dintr-o familie modestă, având patru frați. Unul dintre frați, Ștefan, era mecanic de locomotivă. Acesta din urmă a primit poemul „Vrem Ardealul” în localitatea Predeal, la granița cu România, de la un coleg de-al său. De aici a dus poemul la Blaj, ascuns în carâmbul cizmei și l-a încredințat avocatului român Iuliu Maniu, angajat la Mitropolie.

9 În ziarul „Adevărul”, anul XXIX, nr. 10498 apărut la 2 iunie 1916 în București, în pagina 1 s-a publicat articolul „Procesul cărturarilor români arestați de unguri”, asupra terorii impuse de autoritățile maghiare în acea parte a Transilvaniei aflată sub administrația lor; în articol s-a scris și despre modul în care a fost silită Maria Puia să se sinucidă. La acea dată procesul nu se terminase, nefiind probe împotriva acuzaților, dar se vehicula că vor fi oricum condamnați la moarte.

10 Cf. *Poetul Cosmin în mijlocul nostru*, în „Unirea Poporului”, anul XXIX, nr. 99, Blaj, joi, 15 Maiu 1919, Poporal nr. 16, p. 6.

11 Povestea surorii Mariei Puia a fost relatată către dna. acad. Cornelia Bodea și către mine, într-o vizită întâmplătoare, făcută în orașul Blaj. În acel moment dna.acad., pe care o însoțeam, urmărea să viziteze casa lui Timotei Cipariu și palatul fostului episcop român Ion Inochentie Micu-Klein. Mama lor a murit la vârsta de 81 de ani, în anul 1943, după cum rezultă dintr-un ferpar publicat în ziarul „Unirea Poporului”, în care s-a adus un nou omagiu Mariei Puia (cf. *A murit mama unei eroine*, în „Unirea Poporului”, anul XXV, Blaj, 2 mai 1943, nr. 18, p. 3).

12 Mormântul a fost găsit în anul 2001 datorită eforturilor depuse de Fundația „Alba Iulia 1918 pentru Unitatea și Integritatea României”; datorită ei, s-a deplasat la Blaj col. (r.) Corodeaun Ioan; în Blaj el a descoperit locul în care a fost înhumată Maria Puia, cu ajutorul dnei. Viorica Mihu și a preotului Nicolae Oprean, care a efectuat imediat o slujbă specială care se citește pentru cei ce se sinucid.

13 Col. Gomboș mi-a comunicat că la data de 5 iunie 2008 a fost lansată și o carte scrisă de poetul Ion Mărginean, „*Eroina de la Blaj*”, Editura Altip, Alba Iulia, 2007; cartea a fost patronată de Fundația „Alba Iulia 1918 pentru Unitatea și Integritatea României”; practic, cartea este un act dramatic în 27 de tablouri.

14 Cf. Ziarul „Vrem Ardealul”, loc. cit.

15 Textul original al scrisorii, în limba română, se păstrează în dosarul nr. 1464/1915 din arhiva Secției penale a Tribunalului Alba-Iulia.

16 Publ. în volumul *Satire*, ed. I, Alcalay, București, 1916, ed. II, București, 1919.